

4. Симонова Э. Р. / Итальянская школа belcanto / Э. Р. Симонова // Музыка и время. – 2006. – № 11. – С. 10–12.

5. Стахевич А. Г. / Belcanto в западноевропейской опере XIX века / О. Г. Стахевич – Германия Lap Lambert Academic Publishing, 2012 – 408 с.

6. Хоффман А. Е. Феномен бельканто первой половины XIX века: композиторское творчество, исполнительское искусство и вокальная педагогика / А. Е. Хоффманн / Москва, 2008. – 225 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Бойко Анна Миколаївна – аспірант Харківської державної академії культури. Лауреат міжнародного вокального конкурсу DanseSong Fest 2014 (Україна, місто Харків).

Коло наукових інтересів: вокально-виконавські стилі.

УДК 37.036-053.6 005

**ДІАГНОСТИКА СТАНУ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ
УЧНІВ 9–11 КЛАСІВ**

Олена ГРАМАТЮК (Херсон)

Постановка проблеми. Проблема розвитку творчої активності школярів засобами синтезу мистецтв містить багато питань і, передусім, питання про критерії визначення ефективності означеного процесу, що залежить від багатьох факторів. На особливу увагу заслуговує вибір певних засобів діагностики, для яких дуже важливим є врахування індивідуальних можливостей кожного школяра. Досліджуване питання висвітлено у багатьох наукових працях із різних позицій, однак зростаюча актуальність та об'єктивна потреба в постійному оновленні шляхів розвитку творчої активності старшокласників зумовила вибір цієї теми дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки проблема активності особистості залишається однією із найактуальніших і репрезентується всебічно і досить ґрунтовно (А. Алексюк, В. Буряк, М. Лазарев, В. Лозова, Л. Мамот, Л. Охотін, В. Паламарчук, М. Савіна, О. Савченко, С. Сисоєва, М. Чернишова, Т. Шамова, В. Шпак, Г. Щукіна та ін.). Питаннями стану сформованості творчої активності школярів займаються М. Абдикарімова, В. Андреев, Ф. Байков, Д. Берестовська, Р. Вайнова, О. Глузман, Є. Квятковський, Н. Кічук, О. Кульчицька, В. Лейбсон, Л. Масол, Н. Миропольська, С. Сисоєва, М. Печерський, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін.

Проаналізувавши різні підходи до визначення творчої активності в психолого-педагогічній науці, ми розглядаємо творчу активність школярів як інтегративну якість особистості, зумовлену його біологічними, фізіологічними, психологічними, соціальними особливостями, що забезпечує можливість та готовність виконувати ініціативні, новаторські

дії під час розв'язання будь-яких проблемних ситуацій або складних навчальних задач та зумовлює, в процесі самовираження, самореалізації та самовдосконалення, наявність нового, оригінального, ефективного результату.

Метою статті є розкриття особливостей застосування різноманітних методик для діагностики стану розвитку творчої активності учнів 9–11 класів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до поставленої мети нами було визначено наступне завдання на основі детального аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми діагностування та розвитку творчої активності учнів 9–11 класів виокремити та розглянути відповідні методики. Відібрані нами методики діагностики стану розвитку творчої активності учнів 9–11 класів спрямовані передусім на виявлення певних якостей та спеціальних здібностей особистості.

У ході нашого дослідження ми з'ясували, що сприйняття творів мистецтва – це процес суто індивідуальний, тому залучення учнів до різних видів мистецтва розширює межі їх пізнавальних можливостей, ціннісних орієнтацій, асоціативних уявлень. Сприймаючи й оцінюючи твори мистецтва, учень набуває досвіду оціночної діяльності, яка складається із найважливіших компонентів: світоглядної позиції і установки, особистісно-емоційного ставлення до світу, уміння виділяти найважливіші художні характеристики тощо. Ми вважаємо, що оціночна діяльність учнів 9–11 класів, безумовно, впливає на їх інтелектуальну та емоційну сфери.

Спируючись на дослідження психологів (Л. І. Божович, А. П. Краковський, В. О. Крутецький та ін.), можна констатувати, що учні 9–11 класів сприйнятливі та емоційні, але дуже стримані у виявах своїх почуттів, їм властиве

прагнення до безапеляційних суджень. Слід зазначити, що досить часто спостерігається схильність учнів 9–11 класів до самоаналізу, прагнення самостійно оцінювати твори мистецтва, мати свою власну думку, яку готові відстоювати до кінця [2, с. 211].

Для визначення рівня активного творчого сприйняття учнями 9–11 класів творів мистецтва у дослідженні ми використовуємо методичку діагностики домінуючої перцептивної модальності С. Єфремцева.

Усі люди запам'ятовують інформацію по-різному, а саме через слуховий канал (аудіали); за допомогою зору (візуали); через такі відчуття як дотик, нюх (кінестетики); через логічне осмислення, за допомогою цифр, знаків, логічних доказів (дискети). Ми вважаємо за необхідне визначити тип сприйняття учнів 9–11 класів, щоб з'ясувати, синтез яких видів мистецтв найдоцільніше використовувати у процесі розвитку їх творчої активності [4, с. 137].

У результаті проведення первинної діагностики загальної вибірки за методикою С. Єфремцева, провідними типами сприйняття учнів 9–11 класів визначено візуальний та аудіальний типи 55% та 31% відповідно у контрольній групі, та 53 та 34 – у експериментальній групі.

У ході подальшого дослідження ми уважали за необхідне визначити початковий рівень творчої активності учнів 9–11 класів, для чого використовуємо методичку М. Рожкова, Ю. Тюнникова, Б. Алішева, Л. Воловича. Одним із основних методів дослідження є тестування. Заміри відбуваються за чотирма критеріями: відчуття новизни, критичність, здібність до змінення структури об'єкту, направленість на творчість.

Аналіз отриманих результатів дає право стверджувати, що на початковому зрізі контрольна та експериментальна групи учнів 9–11 класів не мали суттєвої різниці щодо рівнів своєї творчої активності. Високий рівень творчої активності відмічено у 11% респондентів контрольної групи та 13% – експериментальної. Середній рівень виявлено у 62% школярів контрольної групи та 63% – експериментальної. Низький рівень був зафіксований у 27% учнів контрольної групи та 24% – експериментальної. Узагальнення результатів за методикою М. Рожкова, Ю. Тюнникова, Б. Алішева, Л. Воловича доводить превалювання середнього та низького рівнів розвитку творчої активності учнів 9–11 класів на початковому етапі експерименту.

У процесі подальшої дослідно-експериментальної роботи нами запропоновано особистісний опитувальник

Н. Рейнвальда «ОПКДЕ», який дозволяє дослідити п'ять основних якостей особистості школяра, що найбільш повно виражають її структуру, з точки зору основних індивідуально-психологічних особливостей, а саме: організованість, працездатність, колективізм, допитливість та естетичний розвиток.

Учням 9–11 класів пропонується опитувальник, який складається із 114 запитань, що дозволить після обробки відповідей побудувати профіль за особистісними якостями. Обробка результатів проводиться за всіма показниками.

У ході дослідження ми вважали доцільним визначити рівні здібності учнів 9–11 класів до емпатії, яку більшість учених розглядають як усвідомлене співпереживання емоційному стану другої людини; емоційно-естетичне ставлення до оточуючого світу, творів мистецтва, чутливість, асоціювання художньої події із особистим досвідом, що передбачає індивідуальне, самостійне, об'єктивне сприйняття авторської позиції [4, с. 223]. Емпатія проявляється і у бажанні допомагати та підтримувати інших. Таке відношення до людей передбачає розвиток гуманістичних якостей особистості школяра, без яких неможлива його повна самореалізація. Тому ми вважаємо, що розвиток емпатії, безумовно, супроводжує особистісний розвиток учнів. На нашу думку, вчитель, який усвідомлює, що емоції є важливим чинником розвитку творчої активності школярів, досягає вагоміших результатів, адже саме із чуттєвого ставлення починається оцінка твору мистецтва як предмета пізнання.

Для діагностики рівня емпатії учнів 9–11 класів ми використовуємо опитувальник А. Мехрабяна та Н. Епштейна, адаптований для цілей нашого дослідження, який складається із 33 речень-стверджень та дозволяє проаналізувати загальні емпатичні тенденції школярів та їх параметри (здатність до співчуття, співпереживання, прояву тепла, дружельності, підтримки, сприйнятливості до критики на свою адресу тощо).

Високий рівень емпатії відзначається у 43% респондентів контрольної групи та 44% – експериментальної. Середній рівень – у 24% та 22% відповідно. Низький рівень емпатії у 23% школярів контрольної групи та 26% – експериментальної. Слід зазначити, що частина учнів 9–11 класів демонструє дуже низький рівень емпатії – 10% у контрольній групі та 8% в експериментальній групі. Цікавим є той факт, що рівень емпатичних тенденцій вищий у дівчат. Можливо, це пов'язано з впливом культурних традицій, певних стереотипів стосовно того, що жінки

повинні бути чуйними, а чоловіки – стриманими і незворушливими.

Рівень прагнення до розвитку творчої активності учнів 9–11 класів нами визначається за допомогою аналізу їх готовності до участі у різних видах творчої діяльності. Доцільним буде тест на діагностику творчого потенціалу учнів 9–11 класів, який ми розглядаємо як сукупність якостей школяра, що визначають його можливості та бажання до творчості. Слід зазначити, що творчий потенціал – це складне, інтегральне поняття, що включає природно-генетичний, соціально-особистісний і логічний компоненти, які у сукупності представляють знання, вміння, здібності і прагнення особистості учня перетворити (поліпшити) навколишній світ у процесі активної творчої діяльності.

Творчий потенціал школяра багато авторів (Б. Ананьєв, В. Асєєв, Є. Варламова, А. Матюшкін, М. Муқанов, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, Р. Ткач, С. Степанов, Д. Узнадзе та ін.) пов'язують із такими особистісними рисами як сміливість, самовпевненість, свобода, об'єктивність, самообмеження, співпраця, поступливість, емоційність тощо [1; 6, с. 81]. До вище зазначених особистісних рис Ф. Баррон і Д. Харрінгтон додають самостійність суджень, здатність знаходити привабливість у рішенні складних ситуацій, естетичну орієнтацію і здатність ризикувати.

Для результативності дослідження, на нашу думку, необхідно використати діагностику творчого потенціалу Є. Рогова, що дозволить визначити рівень допитливості респондентів, упевненості у собі, сталості у судженнях, зорової та слухової пам'яті, прагнення до незалежності, уміння абстрагуватися і зосереджуватися.

Проаналізувавши у ході дослідження отримані дані первинної діагностики за методикою Є. Рогова, нами будується діаграма, яка відображає рівні творчого потенціалу учнів 9–11 класів у контрольній та експериментальній групах.

Слід зазначити, що важливим етапом становлення особистості є старший шкільний вік. Цей період є ключовим для формування мотивації досягнень особистості, оскільки саме на цьому етапі онтогенезу здійснюється перехід від дитинства до дорослості, загострюється потреба у визнанні власної унікальності, актуалізується почуття дорослості, закріплюються стійкі форми поведінки, підпорядковані певним мотивам, які віддзеркалюють його нову життєву позицію у ставленні до себе, оточуючих та визначають специфічну спрямованість і зміст соціальної активності [5, с. 32]. Оскільки мотивація

досягнень має велике значення для учнів 9–11 класів, доцільно звернутися до методики виявлення рівня мотивації досягнень Ю. Орлова. Методика складається із 23 тверджень та ключа для обрахунку результатів. Опитувальник рекомендований для дослідження впливу мотивації досягнень на ефективність діяльності, а також при індивідуальному консультуванні.

У ході дослідження встановлено, що 9% учнів 9–11 класів контрольної групи і 11% – експериментальної, мають високий рівень мотивації досягнень. Учням, що мають високий рівень мотивації притаманні активність, прагнення досягати високих результатів, очікування успіху, вибір складних завдань і бажання їх виконувати, прагнення удосконалювати себе у майстерності, проєкція у майбутнє, позитивний емоційний стан тощо.

Рівень вище середнього встановлено у 21% учнів 9–11 класів контрольної групи та 19% – експериментальної. Учні цієї групи ставлять перед собою чітко сформульовану мету, висловлюють прагнення досягти чогось конструктивного, позитивного; для них характерними є твердження на зразок «бажаю», «збираюся», «прагну», «намагаюся», «хочу» тощо. Учні, що мають рівень мотивації досягнень вище середнього, відрізняються усвідомленням власних здібностей, наполегливістю та самостійністю.

Середній рівень мотивації досягнень відмічається у 56% респондентів контрольної групи та 55% – експериментальної. Для цієї категорії школярів характерним є, перш за все, очікування успіху, яке пов'язане не тільки з повною впевненістю в успіху, а й з його ймовірністю особистість припускає можливість невдачі, однак, досягнення успіху визначає більш ймовірним. Учні цієї групи потребують регулярного схвалення за добре виконану роботу з боку вчителів, батьків, ровесників; стимуляції у вигляді позитивних оцінок, винагород тощо.

Низький рівень – 8% у контрольній групі та 11% в експериментальній групах свідчить про те, що учні 9–11 класів постійно очікують невдач, вважають, що ними надто опікуються, перешкоджають. Учні, зазвичай, характеризуються підвищеною тривожністю, низькою впевненістю у власних силах. Вони прагнуть уникати відповідальних завдань, а в умовах ухвалення важливих рішень, можуть впасти в стан, що близький до панічного. Ситуативна тривожність у них, у цих випадках, стає надзвичайно високою. Водночас, це може поєднуватися з відповідальним ставленням до справи.

Найнижчий рівень мотивації досягнень зафіксовано у 6% учнів 9–11 класів

контрольної групи, та 4% – експериментальної. Перш за все, цим учням властиві відсутність ініціативи, невпевненість у власних здібностях, власний негативний емоційний стан, яскраво виражені мотиви, пов'язані з очікуванням невдач тощо.

На основі результатів дослідження нами визначаються рівні розвитку творчої активності учнів 9–11 класів, які диференціюються з урахуванням ступеня виявлення сукупності показників: високий, середній, низький.

Високий рівень визначено у 16,1% учнів 9–11 класів експериментальної групи і 15,3% – контрольної групи. Він визначається активним творчим спрямуванням діяльності особистості, стійкими пізнавальними інтересами, бажанням включатися у різноманітну творчу діяльність, максимальною самостійністю у різних видах творчості, цілеспрямованістю у творчих пошуках, наполегливістю у виконанні творчих завдань, дисциплінованістю та відповідальністю. Учні з високим рівнем творчої активності демонструють вільне володіння розумовими операціями (синтезом, аналізом, порівняннями, узагальненнями), здатні самостійно оцінювати естетичні якості твору мистецтва.

Середній рівень характеризує відповідно 54,4% учнів 9–11 класів експериментальної групи та 54,8% – контрольної групи. Для цього рівня типовим є усвідомлена творча активність школярів із проявом самостійних творчих дій під впливом зовнішніх стимулів, нестандартність та оригінальність у творчій діяльності за умов педагогічної підтримки, творча ініціатива. Найчастіше включення у творчу діяльність викликано потребою у визнанні з боку педагога, вихователя, однокласників, прагненням отримати добру оцінку.

Низький рівень розвитку творчої активності визначено у 29,5% учнів 9–11 класів експериментальної групи і 29,9% – контрольної групи. Цей рівень зумовлений слабкою мотивацією творчої діяльності учня та характеризується пасивністю у багатьох сферах навчально-виховного процесу, відсутністю інтересу та творчої діяльності, умінь самостійного вирішення творчих завдань, власних міркувань із поставленої творчої проблеми. Типовим для учнів даного рівня є часткове, епізодичне, безсистемне засвоєння знань.

Результати констатувального експерименту свідчать про превалювання середнього і низького рівнів розвитку творчої активності учнів 9–11 класів, що, на нашу думку, обумовлено наступними причинами:

1) відсутністю системи цілеспрямованої роботи з розвитку творчої активності учнів 9–11 класів у навчально-виховному процесі;

2) ігноруванням предметів художньо-естетичного циклу як важливих навчальних дисциплін у 9–11 класах і некваліфікованим використанням міжпредметних зв'язків при викладанні предметів гуманітарного циклу;

3) неефективним використанням естетико-виховних можливостей курсу «Художня культура», в якому закладено цілий арсенал дієвих засобів розвитку творчої активності учнів, формування їх духовності та художньо-естетичної культури;

4) використанням переважно традиційних педагогічних технологій і авторитарного стилю спілкування вчителя з учнем;

5) слабкою естетизацією предметного середовища навчального закладу тощо.

Висновки. Отже, аналіз результатів констатувального етапу дослідження підтверджує необхідність стимулювання розвитку творчої активності учнів 9–11 класів та визначає нагальну потребу у подальшій розробці форм, методів та прийомів розвитку творчої активності учнів 9–11 класів засобами синтезу мистецтв.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ананьев А. Б. Психология чувственного познания / А. Б. Ананьев. – М.: Изд. АПН СССР, 1980. – 48 с.
2. Божович Л. И. Избранные психологические труды / Л. И. Божович; ред. Д. И. Фельдштейна. – М., 1995. – 325 с.
3. Возрастная психология Детство, отрочество, юность Хрестоматия / сост. и науч. ред. В. С. Мухина, А. А. Хвостов. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 624 с.
4. Загальна психологія. Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К Либідь, 2005. – 464 с.
5. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте / А. К. Маркова. – М.: Просвещение, 1983. – 86 с.
6. Пономарев Е. А. Психология творчества в педагогике / Е. А. Пономарев. – М.: Педагогика, 1976. – 280 с.
7. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / Д. Я. Райгородский. – Самара Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2000. – 672 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Граматюк Олена Василівна – аспірант кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету.

Коло наукових інтересів: синтез мистецтв як засіб розвитку творчої активності та творчої особистості старшокласників.